

szalát olyan különös, folyamatos egésszé, amelynek irodalmi dokumentumai így kötetbe gyűjtve nemzedékek törekvésének tükrévé válhattak.

A gűgyögő polgárral szemben a polgárt botránkoztatót, a parlalival szemben a várossit, a nemzetieskedővel szemben az európai horizontú irodalmat állítja. Igen határozott karakterű kritikus: csak azt tartja fontosnak, csak arra figyel és figyeltet, ami tartalmában a haladást szolgálja. Az újat, az előrevívőt keresi a kötet első kritikája 1907-ben, és az utolsó, 1959-ben. Több mint ötven év — fél-század irodalmi tükre; a szimbolizmustól a realizmusig, majd a szocialista realizmusig jut el.

Böloni György életművéből a harcos és engesztelhetetlen Ady-tanulmányait, majd későbbi irodalompolitikai cikkeit ismertük elsősorban, neve szorosan összefonódott Ady nevével. Ez a kötet felsorakoztatva cikkeit, világosan megmutatja a harmadik területet is: a kortárs — azon belül elsősorban az emigráns — irodalmat.

Társadalmi központú irodalomszemlélete már eleve elválasztja az attól idegen irodalmi törekvésektől és szükségszerűen a realista irodalom útegyengetőjévé, harcos megismer-tetőjévé teszi. A kényszerű emigrációban külföldön töltött évek ha el is szakítják a hazai irodalom föld-közelétől, figyelmelet nem fordítják el tőle. Viszont az európai — különösen a francia — irodalom jó ismeretének segítségével európai szinten mérheti a magyar irodalmat. Megfelelő példákkal állítja párhuzamba Barta Lajos paraszt-alakjait, Révész Béla világát, Móricz Zsigmond regényeit. Távolról is európai perspektívából látja a hazai irodalom és irodalmi élet eseményeit: jó érzékkel, biztosan választja ki az előremutató művet, ha kritikát, ha fontos eseményt, ha az irodalmi életéről szóló cikket ír. Mindig kiválasztja a kortárs-irodalom számára legfontosabb tendenciáit; értékelési alapját következetes irodalomszemlélete adja.

A kötet jelentős részét Ady-tanulmányai, cikkei alkotják. Harca az „igazi Adyért” egész életét végigkísérte: mellette állt kezdet-től, majd később az Ady-revizió ellen épp úgy mentette, mint a kisajátítóktól. A kötet első Ady-cikke 1911-ben, az utolsó 1959-ben keletkezett. Jelentőségüket nemcsak az igazság keresése adja, hanem az is, hogy majdnem mindig tudott róla újat mondani, olyat, amit más senki nem mondhatott el Adyról, csak baráti ismerője. Ezek korabeli szerepe kétségtelen azok előtt, akik ismerik a két háború közötti korszak mér-gesen gyalázkodó vagy hamis színekre átmá-zoló Ady-cikkeket és tanulmányok sorát.

Ady mellett kortársairól írott cikkei alkotják a kötet másik részét. Ezekből többször kis író-portrék kerekedtek (Gergely Sán-

dor, Batázs Béla, Gábor Andor, Nagy Lajos.) Kevés az a kiválasztott író, akiről csak egy alkalommal van mondanivalója: útiutakat, műveiket figyelemmel kíséri az emigráció éveiben is. Balázs Béláról már 1911-ben ír, azt követő cikkei után végül 1947-ben rövid ösz-szegezést ad életművéről. Révész Béláról először 1910-ben, utóljára 1958-ban nyilatko-zik. Több cikket ír Barta Lajosról, Gergely Sándorról, Illés Béláról. Emigráns íróársai munkáját nemcsak távollétük alatt kísérte figyelemmel: 1946 után úgy érezte, meg kell ismertetni és szeretettni műveiket az itthoni olvasóközönséggel.

Az Ady-irodalom és a kortárs-kritikák mellett a kötet harmadik részébe az irodalom-politikai cikkek tartoznak. Ezek főként 1957 után, az irodalmi kibontakozás szolgálatában keletkeztek. Ma, tíz év után is érdekes doku-mentumok és szerzőjük határozott állásfog-lalását tükrözik.

Irodalomtörténész számára több értéket nyújt a kötet: egyrészt cikkeiben, amit kortársairól és a kortárs-irodalomról Böloni György ad —, másrészt az a kép, amit cikkei áttekintése során Böloni pályájáról kapunk, fontos szerepéről a század elején kialakuló szocialista szemléletű irodalmi kritika meg-születésében.

Értékes Erki Edit kísérő tanulmánya is, amely a kortárs-viták sodrába helyezve mutatja meg Böloni irodalmi szerepét és iroda-lomtörténeti jelentőségét, valamint a kötetet kísérő kitűnő és bőséges jegyzetanyag.

Sinka Erzsébet

Tamás Aladár: Aggodalom jegyében. A jegy-zeteket készítette Botka Ferenc. Bp. 1966. Magvető K. 298 l. (Elvek és utak, 8.)

Tamás Aladár neve összefonódik a 100% című folyóirat szerkesztésével. A szocialista irodalom feltárásával kapcsolatos tevékenységének legértékesebb írása a folyóiratról 1964-ben kiadott antológia bevezető, elemző-értékelő tanulmánya. Mint a szocialista magyar irodalom egyik első szervezője, több folyóirat szerkesztője, a párt tevékenységének, harcainak résztvevője és ismerője, egykori cikkeivel és visszaemlékező írásaival a leghivatottabbak közül való, hogy a marxista irodalomelmélet és kritika kezdeteinek, problémáinak és fejlődésének megismerteté-séhez hozzájáruljon. Ezt a célt kívánja szolgálni most megjelent tanulmánykötete, mely a szerzőnek 1938 és 1965 közötti írásai-ból történt válogatás.

A tanulmánygyűjtemény anyagának ja-varésztét Tamás Aladár munkásságának más-odik szakasza, az emigrációs évek alatt született kritikák, cikkek képezik. Kétségtelen-

nül az „aggodalom jegyében” születtek írásai. Aggadalom szől soráiból a magyar társadalom és irodalom helyzetéért, az írókért, eszme- és elvűségük megvédéséért, Európa sorsáért, a faszizmus, a háború okozta szellemi és fizikai pusztulásáért. Párizsi figyelő cím alatt adják közre a kötetben naplószerű formában, dátumokkal jelezve az Uj Hang 1938. és 1939. évfolyamában Párizsi levél, Párizsi naplójegyzetek, Párizsi feljegyzések stb. címmel megjelent cikkeket.

A népieseket fenyegető faszizma veszélyre Tamás Aladár is felhívja a figyelmet, óvja az írókat a szélsőjobbaldali lapokban való szerepléstől, szót emel a „harmadik utas” szemlélet ellen. A bonyolult és kilátástalan helyzet és a munkásmozgalom ez időbeli politikájából adódóan sokszor túlzott türelmetlenséggel bírál és figyelmeztet. Éppen ezért is hiányoljuk a kötetből Illyés Gyula *Rend a romokban* c. verseskönyvéről írt kritikáját. A költőről nagy elismeréssel szóló bírálat közlése hitelesebbé tette volna azt a kritikus magatartást, amely helyes alap gondolattal, de sokszor erős élel és kíméletlen szigorral elemzte nemcsak a népiesek magatartását, hanem a polgári humanisták kétség-telenül pozitív megnyilvánulásait is.

A József Attila munkásmozgalmi szerepével foglalkozó két tanulmány születése között eltelt idő (1956—1965) alatt tudományos bizonyítást nyert a költő párttagságának kérdése. Tamás Aladár újabb tanulmányában még a Szabolcsi által alkalmazott „le-hagyás” szót is kifogásolja, hiszen erre sem történt párthatározat, tehát még ez a szó-használat is többet sejtet, mint amennyi a költő és a KMP között valójában történt. A visszaemlékezések feltételes értékűek, ám felbecsülhetetlen jelentőségű adalékokat szolgáltatnak, kiegészítő filológiai kutatással, az emlékirók adatainak összeegyeztetésével helyes következtetésekre lehet jutni. Tamás Aladár munkásmozgalmi múltja, ismeretségi köre, pártmunkája készítette arra, hogy emlékeit rögzítse. Póztalan előadásmódja, a saját magától fokozottan megkövetelt elvűség és elhivatottság olyan erényei, melyek a marxista kritika adott korszakában különös jelentőséggel bírtak. Az 1950-es években született írások veszítenek a korábbiak lendületéből és frissességéből. Kifogásoljuk az azóta hibásnak bizonyult értékelések felvételét a gyűjteménybe, a dogmatizmus jegyeit magukon viselő tanulmányok kötetbe foglalását, bár az író utószavában nem mentegetőzik, bátran vállalja tévedéseit is. Mégis szívesebben olvastuk volna a Szabad Magyarság c.

lapban napvilágot látott, eddig még össze nem gyűjtött írásokat, amelyeket értékes előszavában Szabolcsi Miklós is hiányol.

A szövegben előforduló, magyarázatra szoruló nevek, eseményekre vonatkozó jegyzetek mellett hasznos lett volna egy filológiai igényű jegyzetanyag is. Könnyebbé tette volna az eligazodást a források rendszerezettebb közlése, s annak megjelölése, melyik cikk milyen néven jelent meg (Temes Áldor, Holló István, Paál András).

Nagy Istvánné

A XX. századi magyar irodalom tanítása a középiskolákban. II. köt. Szerk.: Lengyel Dénes. A József Attila-tanulmány Pálmai Kálmán, a Radnóti Miklós-tanulmány Megyer Szabolcs munkája. Bp. 1965. Tankönyvkiadó V. 159 l.

A könyvben közölt két tanulmány oktatási célból, azzal a rendeltetéssel készült, hogy útmutatót adjon József Attila és Radnóti Miklós költői pályájának bemutatásához. A szerzők egymástól eltérő módszert választottak az életművek elemzésékor.

Érdekes kísérlet Pálmai Kálmáné, aki a modern irodalomtörténeti törekvések szellemében a verselemzések kapcsán rajzolta meg József Attila egész pályafutását. Természetes, hogy a középiskolai keretek határt vontak Pálmai munkája köré, de amit ebben nyújt, az kétségtelenül figyelemre méltó. Az egyes verselemzések kapcsán jó érzékkel hívja fel figyelmünket egy-egy vers egészének és részleteinek szépségére, stilisztikai értékére. Kár viszont, hogy emellett kissé elterelődik érdeklődésünk az elemzett költemény nem kevésbé művészi gondolatmenetéről és kristálytisza logikájáról olykor-olykor. Pálmai dolgozatában elégedettek lehetünk a válogatással — szinte minden jelentősebb verset megtalálhatunk benne — de mivel minden igényt kielégítő válogatás gyakorlatilag nem készülhet, hozzá kell tenni; szembeszökően hiányzik a *Szocialisták*, a *Lebukott*, a *Vigasz* és a *Kései sirató*.

Megyer Szabolcs Radnóti-tanulmányában a hagyományosabb és ma már kevesebb újdonságot hozó módszert követte. Az irodalomtörténetírás által meghatározott korszakok szerint tárgyalta a költő életművét s ezeken belül vetette elemzés alá a jelentősebbeket, ítélt verseket.

Heverde László